

8. Мельник Р. С. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права. Право України. 2015. № 10. С.157–165.
9. Мельник Р. С. Адміністративне право і процес: теорія та практика правозастосування: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 212 с.
10. Аверьянов В. Б. Обновление украинской административно-правовой доктрины на основе принципа верховенства права. Часопис Київського університету права. 2008. № 3. С. 9–14.
11. Елистратов А. И. Основные начала административного права. Издание Г. А. Лемана. М., 1914. С. 18.
12. Georg Ellinek. System der subjektiven oeffentlichen Rechte. – Freiburg im Breisgau, 1892. S. 90.
13. Heck, Gesetzesauslegung und Interessensjurisprudenz, AcP 112 (1914), 1, 17.
14. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, OJ 2014 L 161/3 of 29 May 2014.
15. European Council in Copenhagen 21–22 June 1993, Conclusion of the Presidency (sub «Relations with the Countries of Central and Eastern Europe»), available at. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf> (дата звернення: 20.08.2019).
16. Щодо огляду дій Комісії ЄС з імплементації Копенгагенських критеріїв, див.: EU Commission, Communication on the Enlargement Strategy and Main Challenges 2013–2014, Brussels 16 October 2013, COM(2013) 700 final, available at. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2013/package/strategy_paper_2013_en.pdf (дата звернення: 22.08.2019).
17. Rainer Kulms. (Private) Law in Transition. The Acquis Communautaire as a Challenge for East European Lawmakers // Ukrainian Private Law and European Area of Justice. Edited by Eugenia Kurzynsky-Singer and Rainer Kulms. Max Planck Institute for Comparative and International Private Law. Hamburg. Mohr Siebeck Tübingen. 2019. P. 285–307.
18. Быдлински Ф. Основные положения учения о юридическом методе. Часть третья: Пер. с нем. // Вестник гражданского права. 2007. № 1. Т. 7. С. 240–271.
19. Гредескул Н. А. К учению об осуществлении права. Интеллектуальный процесс, требующийся для осуществления права. Социально-юридическое исследование. Харьков: Тип. Адольфа Дарре, 1900. 235 с.
20. Козюбра М. Доповідь на міжнародному семінарі «Юридична методологія – основа гармонізації законодавства України до законодавства ЄС» // Український правовий часопис. 2004. № 6 (11). С. 22–24.
21. Шапп Я. Система германского гражданского права: Пер. с нем. М.: Международные отношения, 2006. 360 с.
22. Вильнянский С. И. Значение судебной практики в гражданском праве // Ученые труды Всесоюз. ин-та юрид. наук Мин-ва юстиции СССР. М.: Юрид. изд-во Мин-ва юстиции СССР, 1947. Вып. IX. (С. 239–290). С. 270–282.
23. Рішення Конституційного Суду ФРН // BVerfGE 34, 269, 287.
24. Рішення ЄСПЛ у справі *Tyner v. United Kingdom*, 25 April 1978, par. 31, Series A no. 26.
25. Ватаманюк В. Судове тлумачення як засіб пошуку права при розгляді конкретних справ // Юрист України. 2013. № 1 (22). (С. 25–35). С. 28–29.
26. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 19.02.2019 р. у справі № 924/156/18. URL: <http://document.ua/pro-viznannja-nediisnimi-rishennja-zagalnih-zboriv-uchasniki-doc376685.html> (дата звернення: 14.08.2019).
27. Макарова О. А. Корпоративное право: учебник. М.: Волтерс Клувер, 2012. С. 9.
28. Осинский А. Д. Акционер против акционерного общества. СПб.: ДНК, 2006. 384 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ У КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

УДК 347.918

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.14>

Танасієнко В. М.,

*аспірант НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Tanasiienko V. Prospects of reforming treaty courts in the context of judicial reform

The article deals with the main legal principles of functioning of arbitration courts in Ukraine, analyzes the types of arbitration courts, proposes the following: reform of the arbitration institution, introduction of the mechanism of arbitrators certification.

The relevance of the study is due to the fact that Ukraine has started a new era of reforms that have spreaded to the judicial system. No changes have been made to these reforms regarding arbitration courts.

Given that the system of normative legal acts regulating the activity of arbitral tribunals is branched and does not have a single legal basis, there are controversial issues regarding the jurisdiction and dispositiveness of the exercise of procedural powers by arbitral tribunals, and the regulations, as a by-law of local action, have the lowest rank among in the hierarchy of regulatory acts.

The foregoing testifies to the relevance of the research topic, the purpose of which is to develop proposals for the operation of arbitral tribunals.

With the adoption of the Judicial Improvement Concept for the establishment of a fair trial in Ukraine in accordance to European standards, approved by Presidential Decree No 361/2006 of May 10, 2006, arbitration as a way of protecting the rights and interests in commercial and civil matters has not undergone any changes in its status and powers, and, conversely, the scope of arbitration for a number of reasons has been significantly narrowed by including certain categories of disputes in the list of non-subordinate.

In the light of judicial reform and the adoption of the Judicial Reform Strategy, Judiciary and Related Legal Institutions for 2015-2020, approved by the Decree of the President of Ukraine of May 20, 2015 No. 276/2015, one of the tasks of which is to improve the efficiency of justice and to optimize powers of courts of different jurisdictions, including by expanding the list of ways of alternative (extrajudicial) settlement of disputes, practical implementation of the mediation and mediation institute, expanding the list of categories of cases that can be resolved to be arbitrators or to be heard by the courts in summary proceedings.

Keywords: arbitration courts in Ukraine, arbitration court, arbitration judge, the attestation mechanism, reform of arbitration courts, judicial reform, consideration of cases by arbitral tribunals.

У статті розглянуто основні правові засади функціонування третейських судів в Україні, проаналізовано види третейських судів, внесено пропозиції щодо: реформування інституту третейського суду, запровадження механізму атестації третейських суддів.

Ключові слова: третейські суди в Україні, третейський суд, третейський суддя, механізм атестації, реформування третейських судів, судова реформа, розгляд справ третейськими судами.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в Україні почалась новітня ера реформ, які поширилися і на судову систему. До питань цих реформ не було віднесено зміни щодо третейських судів.

Виходячи з того, що система нормативно-правових актів, які регулюють діяльність третейських судів, розгалужена і немає єдиного правового закріплення, виникають спірні питання щодо підвідомчості та диспозитивності реалізації процесуальних повноважень третейськими судами, а регламент як підзаконний акт локальної дії посідає найнижче місце з-поміж інших в ієрархії нормативно-правових актів.

Проблемні питання діяльності третейських судів досліджувалися багатьма представниками правової науки, це, насамперед: І. О. Бут, Н. А. Литвин, М. В. Коваль, О. А. Долгий, О. В. Литвин, Ю. О. Котвяковський, Ю. Д. Притика та ін. Разом з цим, окремі питання правового статусу та механізму взаємодії третейських судів із іншими суб'єктами правовідносин потребують додаткового дослідження. До таких питань можна віднести відсутність належного порядку призначення третейських суддів, тобто допуску їх до професії.

Вищенаведене свідчить про актуальність теми дослідження, метою якого є розробка пропозицій щодо функціонування третейських судів.

З прийняттям Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року №361/2006, третейський розгляд як спосіб захисту прав та інтересів у господарських та цивільних справах не набув жодних змін щодо його статусу та повноважень, а навпаки, сфера застосування третейського розгляду з ряду причин значно звузилася шляхом включення деяких категорій спорів до переліку непідвідомчих [1].

У світлі судової реформи та у зв'язку з прийняттям Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015, одним із завдань реформи є підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій, в тому числі і шляхом розширення переліку способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, практичного впровадження інституту медіації і посередництва, розширення переліку категорій справ, які можуть вирішуватися третейськими суддями або розглядатися судами у спрощеному провадженні [2].

Збільшення обсягу залучення третейського суду до розгляду цивільно-правових спорів можливе не тільки шляхом звууження переліку непідвідомчих спорів, а й шляхом встановлення особливостей вирішення певних категорій спорів, для яких передбачався би обов'язок державного суду передавати

справу на позасудове врегулювання (як це застосовується деякими країнами щодо судової медіації), або ж встановлення обов'язкового досудового порядку врегулювання спору. На даний момент явних законодавчих передумов для цього не створено, однак внесення Президентом України Подання на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 3524 від 25 листопада 2015 року, який визначено як невідкладний для позачергового розгляду Верховною Радою України, дає привід для дослідження можливості третейського розгляду виступати у якості досудового етапу врегулювання спору [3].

Даним законопроектом пропонується викласти в новій редакції низку статей Конституції України щодо порядку здійснення правосуддя, зокрема і ст. 124 Конституції України: зберігаючи положення про здійснення правосуддя в Україні виключно судами, заборону делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами, законопроектом передбачається можливість встановлення законом обов'язкового досудового порядку врегулювання спору. Таким досудовим порядком можуть бути не тільки переговори, а й будь-який інший спосіб альтернативного вирішення спорів, в тому числі і третейський розгляд. Деякими науковцями вже пропонується реформування третейського розгляду шляхом кардинального переосмислення цього інституту у якості додаткової (досудової) форми захисту порушеного права (нарівні зі вчиненням виконавчого напису нотаріуса, попереднім вирішенням трудового спору комісією з трудових спорів тощо) з можливістю перегляду (повторного вирішення) по суті спору в державному суді [4, с. 55].

С. О. Короєдом пропонується перетворення третейського суду зі взаємовиключної альтернативи державному судочинству на попередній етап врегулювання спору, якому притаманні: а) можливість заінтересованої особи самостійно визначати форму захисту свого права (третейський суд чи державний суд) навіть за наявності третейської угоди; б) юридична сила рішення третейського суду визнається такою, як й інших органів позасудової юрисдикції (нотаріус, орган опіки та піклування тощо); в) можливість оскарження третейського рішення до місцевого державного суду, який повторно розглядає по суті і вирішує справу; г) автоматичне набуття рішенням третейського статусу виконавчого документа після спливу строку на його оскарження [5, с. 66]. Однак такі зміни не можна назвати однозначно позитивними: на відміну від медіації чи переговорів, які є погоджувальними процедурами та закінчуються або безрезультатно, або досягненням домовленості і припиненням конфлікту, вирішення справи третейським судом не завжди припиняє конфлікт.

Саме тому повторний перегляд спору по суті державним судом після погоджувальних процедур, що не завершилися врегулюванням конфлікту, має метою остаточне вирішення спору, а щодо третейського розгляду – лише створить додаткову стадію розгляду справи по суті, яка завершиться ухваленням аналогічного рішення (якщо виходити з того, що третейський суд виніс законне та обґрунтоване рішення).

Розвиток третейського судочинства може відбуватись і в іншому напрямку – як обов'язкової досудової стадії в нескладних категоріях спорів (коли суддя відкриває провадження лише після надання доказів проведення досудового вирішення спору) чи як процедури, яка ініціюється компетентним судом у разі надходження на його розгляд справи, для якої доцільним є проведення позасудових процедур врегулювання спору, що цілком співвідноситься з закордонним досвідом.

Наприклад, законодавством деяких провінцій Канади (зокрема, Британська Колумбія) при зверненні до суду передбачається необхідність подання доказів щодо намагань врегулювати спір в досудовому порядку. І лише у випадку неможливості чи безрезультатності такої стадії, справа передається на розгляд суду. В ході судової реформи Великої Британії, спрямованої на уніфікацію розгляду спорів відповідно до європейських стандартів, Правилами цивільного судочинства було закріплено як один із проявів принципу активного керування процесом діяльність суду зі схилення сторін до укладення мирової угоди чи до застосування способів альтернативного вирішення спорів, до яких, окрім примирних процедур, відноситься і третейський розгляд [6, с. 20, 22].

У 1996 р. Комерційний суд (підрозділ Відділення Королівської лави Високого суду) отримав повноваження відкладати розгляд на визначений час з метою забезпечення можливості сторонам звернутися до застосування альтернативного вирішення спорів, в подальшому таке звернення стало для сторін обов'язковим [7]. Як відомо, Конституційним Судом України вказано на неможливість обмеження законом, іншими нормативно-правовими актами права особи на звернення до суду за вирішенням спору, а встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист [8]. Однак з прийняттям зазначених змін до Конституції за умови прийняття відповідного закону про досудове врегулювання спорів надане Конституційним Судом України тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України втратить свою актуальність, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на розвиток третейського судочинства. Але в першу чергу потрібно змінити законодавче підґрунтя щодо правового статусу як Суду, так і третейського судді.

Важливо зазначити, що на сьогодні єдиним етапом контролю з боку держави за створенням третейських судів є його державна реєстрація Міністерством юстиції України, після здійснення якої третейський суд отримує незалежність у своїй діяльності.

Зокрема, наслідком такої неконтрольованості з боку держави є те, що деякі третейські судді почали відверто зловживати своїми правами та приймати незаконні рішення на замовлення зацікавлених осіб, що і вплинуло на сьогоднішній «авторитет» третейських судів в Україні. Переважно саме порядок призначення третейського судді на сьогоднішній день є саме тією ланкою у цьому інституті, яка недоопрацьована з боку держави і потребує удосконалення.

Однією з вимог до третейського судді має бути вимога до його компетенції та кваліфікації, щоб унеможливити подальше зловживання правами у разі винесення рішення без подальшого настання відповідальності за прийняття рішення із ознаками зловживання.

Тому третейське судочинство повинно бути якісно реформованим, система організації повинна кардинально змінитися, потрібно консолідувати систему нормативно-правових актів, які регулюють діяльність третейських судів у єдиний акт, який регулюватиме усі нормативні та процесуальні відносини у третейському судочинстві, закріпити у консолідованому акті третейський суд як окремий орган, який розглядає певний перелік господарських та цивільних справ, запровадити у кожному регіоні територіальні третейські суди та адміністративну систему цих судів, вирішити питання із підвідомчістю певних господарських та цивільних справ з метою розвантаження державної судової системи.

По-перше, потрібно запровадити єдиний режим сертифікації для осіб, що займають посади третейського судді чи мають намір такі займати, існування якого допоможе у процесі реформування цього інституту не допустити корупційних та непрофесійних випадків і разом з цим допоможе розвитку України як демократичної держави на загальноєвропейському рівні.

По-друге, було б доцільним створити реєстр суддів постійно діючих третейських судів.

По-третє, видавати суддям третейського суду відповідні посвідчення, за якими особа буде вважатися третейським суддею після успішного складання сертифікаційного іспиту та внесення її до реєстру суддів третейського суду України. І, звичайно, обмежити діяльність третейських судів при фінансових установах для забезпечення неупередженого, демократичного та справедливого розгляду рішень для сторін під час розгляду справ у третейських судах.

Враховуючи викладене, пропоную змінити порядок призначення третейського судді шляхом введення державної сертифікації осіб, які мають намір стати третейськими суддями.

Вищенаведені зміни доцільно внести до ст. 18 Закону України «Про третейські суди».

Впровадження цієї пропозиції сприятиме підвищенню кваліфікації третейських судів та збільшенню кількості законних та обґрунтованих рішень третейських судів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 квітня 2006 року № 361/2006 // Офіційний вісник України: офіційне видання. 2006. № 9. Ст. 1376.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 // Офіційний вісник України: офіційне видання. 2015. № 41. Ст. 1267.
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) № 3524 від 25 листопада 2015 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35111=57209 (дата звернення: 30.09.2019).
4. Короєд С. О. Окремі нормативно-процесуальні перешкоди ефективності цивільного судочинства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 24. Т. 2. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. С. 53–56.
5. Короєд С. О. Третейське судочинство: питання трансформації у досудову форму захисту прав // Судова апеляція: науково-практичний журнал / Апеляційний суд м. Києва; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2014. № 2 (35). С. 63–67.
6. Кудрявцева Е. В. Современная реформа английского гражданского процесса: автореф. дис. д. ю. н. М., 2008. 46 с.
7. Нельсон Р. М. Мировые достижения в области разрешения конфликтов // Международная конференция «Альтернативные методы разрешения споров: посредничество и арбитраж», Москва, 29–30 мая 2000 г.; М.: Изд-во Рос. фонда правовых реформ, 2000. С. 43–80.
8. Рішення у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09 липня 2002 року у справі № 15- рп/2002: Конституційний Суд України // Офіційний вісник України. 2002. № 28. Ст. 1333.